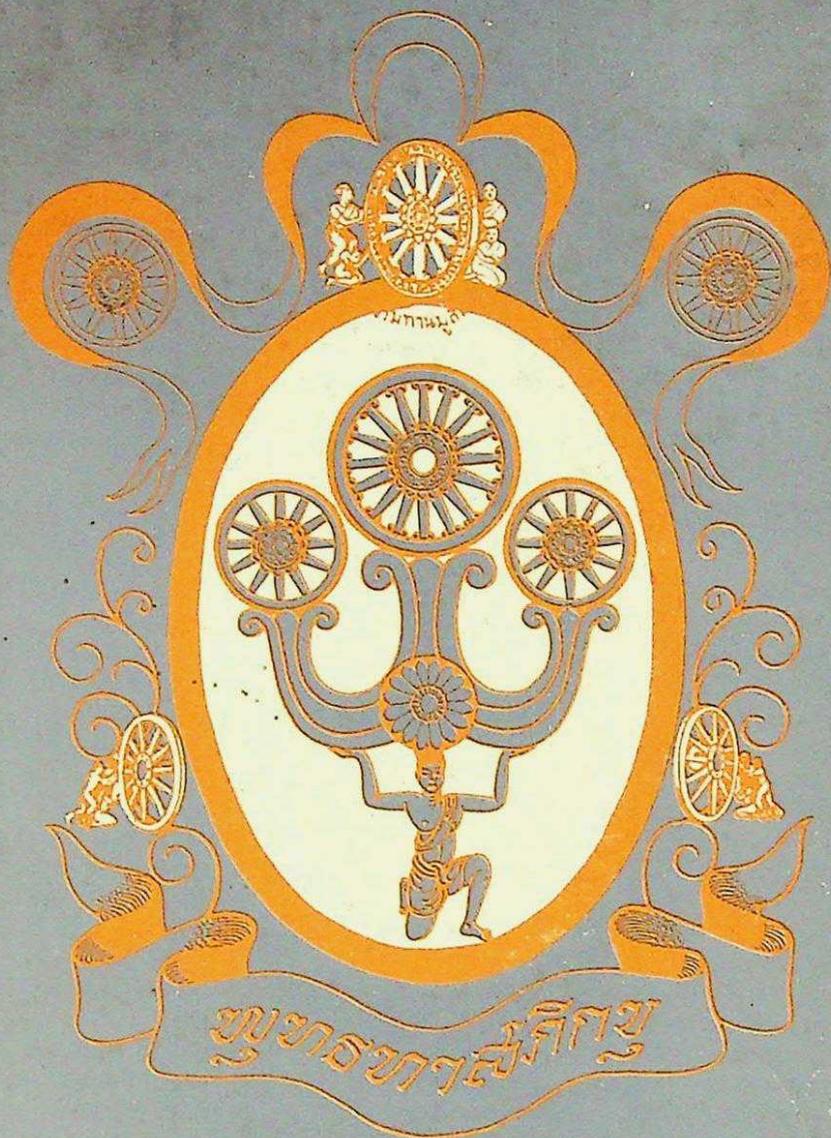

การปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม

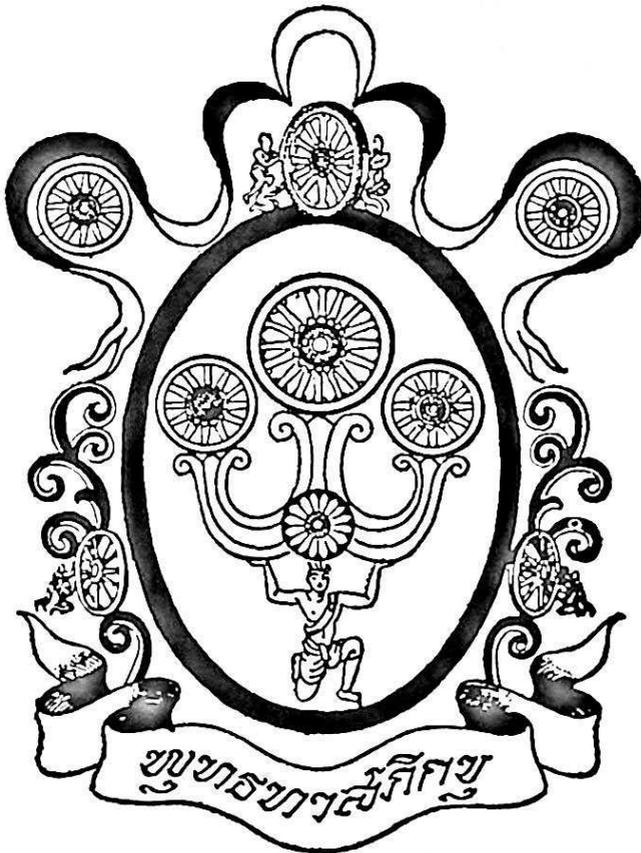

[ขุดหมุณลือ อันดับ ๘๕]

การปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม

[ชุดหมუნล้อ อันดับ ๘๕]

๘ กรกฎาคม ๒๕๔๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๕,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาสลึกลับอยู่ใฝ่ใหม่มีหลาย
แม้ว่าบวชและดับใหม่แล้วเสีย
ร่างกายเป็นร่างกายใหม่ใหม่ทำเสีย
นั่นเป็นเหตุให้สิ่งเสียใหม่ในศาสนา

พุทธทาสลึกลับอยู่ใฝ่ใหม่มีหลาย
ถึงดีร้ายก็ละอยู่คู่ศาสนา
สักกับขมอมทุกข์โศกก็มี
ตามวิถีขององค์พระพุทธรูปในยุคนั้น

พุทธทาสลึกลับอยู่ใฝ่ใหม่มีหลาย
อยู่ร้ายก็เพื่อใหม่ใหม่ใหม่ใหม่
ดี ตลอดรวม วิชชาธรรมกาย มีใจดวงเดียว
ใจใหม่ใหม่ใหม่ใหม่ใหม่ใหม่ใหม่ใหม่

การปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม

นักศึกษาผู้วชเพื่อโอกาสการศึกษาธรรมเป็นพิเศษทั้งหลาย,
การบรรยาย เรื่องธรรมศาสตร์เพื่อโลกปัจจุบันนี้
เป็นครั้งที่ ๗ ซึ่งผมจะได้บรรยายโดยหัวข้อว่า การปฏิบัติธรรม
ที่สมควรแก่ธรรม สืบเนื่องจากครั้งที่แล้วมา.

ขอให้ทบทวนไปถึงข้อที่ว่า ธรรมศาสตร์มีอยู่ในรูป
ลักษณะ ทั้งของศีลธรรมและปรมัตถธรรม, บางที่เราก็เรียก
ว่า ทั้งทางศีลธรรมและทางศาสนา ซึ่งมีอยู่เป็น 2 ระดับ
เพื่อแก้ปัญหของคนที่ 2 ระดับ.

คำบรรยายพิเศษแก่นักศึกษาที่อุปสมบทภาคฤดูร้อน ประจำวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๗

ถ้าเรื่องของศีลธรรมและศาสนาถูกต้องแล้ว ปัญหาเกิดไม่ได้

ขอให้มองให้ดีให้เห็นว่า ปัญหาของคนเรานั้น มันมี 2 ระดับอย่างนี้ด้วยกันทุกคน ทางศีลธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสังคม ทุกคนก็หลีกเลี่ยงไม่พ้น, ทางศาสนาเป็นเรื่องส่วนตัวล้วน ๆ มันก็ต้องมี. เพื่อไม่ให้เสียที่ที่เกิดมา ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ ขอให้ทำให้ทั้ง 2 อย่างนี้มันถูกต้องด้วยกัน คือแต่ละอย่างก็ถูกต้อง ที่เกี่ยวข้องกันมันก็ถูกต้อง.

ถ้าไม่มีศีลธรรมมันก็ยากที่จะปฏิบัติในส่วนที่เป็นปรมาธรรม, ถ้าการเป็นอยู่ภายนอกที่เกี่ยวกับสังคม มันผิดแล้ว คนเรามันก็มีปัญหาโกลาหลวุ่นวาย ไม่มีความเหมาะสมที่จะทำให้ดี ในเรื่องจิตใจที่เป็นภายใน. หรือจะระบุไปอีกคู่หนึ่ง ก็คือว่า ภายนอกนี้มันอยู่ที่กาย วาจา ภายในมันอยู่ที่ใจ ถ้าภายนอกที่กาย วาจา มันไม่ถูกต้อง มันก็ยากที่ภายในหรือส่วนใจมันจะเป็นไปได้; ฉะนั้นจึงมีการเป็นอยู่ที่ถูกต้องในภายนอก สนับสนุนการประพฤติปฏิบัติในภายใน.

นี้ปัญหามันก็ถูกจัดเป็น 2 ชั้น เรียกว่ามันอยู่ในรูปของศีลธรรม ก็มี, อยู่ในรูปของศาสนา ก็มี ก็มีความยาก มีความลึกซึ้งมากกว่ากันอย่างนี้. การทำให้สมควรแก่ธรรม ก็คือถูกต้องทั้ง 2 อย่าง อย่างนี้, ขอให้นึกถึงเรื่องของศีลธรรม และเรื่องของศาสนาไว้.

ธรรมศาสตร์จะมีได้ ต่อเมื่อมีการปฏิบัติ ไม่ใช่ว่ามีสักว่าเรียนรู้เฉยๆ, จะมีได้ต่อเมื่อมีการปฏิบัติซึ่งธรรมนั้นๆ ลงไปจริงๆ. จะมีได้จริง คือสำเร็จประโยชน์ จะต้องมีความถูกต้อง, ความถูกต้องนั้นแหละก็คือความสมควรแก่ธรรม. แม้ว่าเราจะแยกออกเป็น ๓ ชั้น เป็นเรื่องเล่าเรียน คือปริยัติก็ต้องถูกต้อง, แล้วเรื่องปฏิบัติมันก็ต้องถูกต้อง, แล้วผลที่ได้รับมันก็ต้องถูกต้องเป็นธรรมดา. ฉะนั้นคำว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มันก็ต้องมีมูลมาจากการศึกษาเล่าเรียน หรือการได้ยินได้ฟัง การไตร่ตรองอะไรที่มันถูกต้องแล้ว.

เดี๋ยวนี้ปัญหามันมีถึงกับว่า เรื่องการปริยัติก็ไม่ถูกต้อง ไม่ใช่เราจะตำหนิ ในส่วนที่ไม่มีเสียเลยหรืออะไรทำนองนั้น คือมันมีเพื่อไปก็ได้, หรือมีมากครบถ้วน แต่ก็ไม่รู้จักใช้ให้ตรงตามปัญหาที่มันมีอยู่จริง, หรือว่าสติปัญญามันมีมาก แต่มันใช้ไม่ตรงจุดหมายเพื่อความ เป็นมนุษย์.

อย่างเดียวกัน ใครๆ ก็ต้องยอมรับว่า การศึกษามันเจริญมากหรือที่สุด แต่แล้วก็ใช้ไปไม่ถูกต้องกับเรื่องราวของสันติภาพ. นี้คุณดูกันในข้อนี้ให้มาก มันไม่ใช่ตรงจุดของสันติภาพ ทั้งที่ปากพูดก็พูดว่า พยายามใช้ให้ตรงจุดของสันติภาพ, หรือบางทีก็ตะโกนออกมาว่า สันติภาพอยู่แค่เอื้อม หรือว่ามีหวังแล้วโดยแน่นอนอย่างนี้. มันผิดทั้งนั้นเลย คือมันเป็นตรงกันข้าม, มันทำให้วุ่นวายมากขึ้น เขาก็ว่าอยู่แค่เอื้อม; นี่ก็เพราะมูลเหตุคือ มิฉชาติภูมิมันทำให้ไม่รู้สีกตัว, เข้าใจผิด เข้าใจชนิดที่มันมีผลตรงกันข้าม เจ้าตัวก็รู้สึกว่ามีสติปัญญามาก มีการกระทำมาก. อย่างนี้เราเคยเรียกกันว่า ความมืดสีขาว, หรือแสงสว่างที่มันพร่าตา มันหลอกหลวงนัยน์ตา แสงสว่างนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร, หรือความมืดสีขาว ความมืดที่หลอกหลวง ว่านี่ใช่แล้ว.

นี่ก็ต้องระวังให้ดีว่า *ไม่มีความถูกต้องหรือความสมควรแก่ความถูกต้องก็ตาม เพราะมิฉชาติภูมิ,* หรือเพราะไม่รู้จริง รู้แต่มันรู้ผิด. มันรู้ผิด จะเรียกว่าไม่รู้ก็ไม่ได้ แต่ผลมันก็เท่ากับไม่รู้ ก็ทำผิดๆ แล้วก็ไม่ได้ผล; ถ้ามันมากไป มันก็กลับเสียหาย ยิ่งกว่าไม่รู้ไปเสียอีก. ถ้าเราไม่รู้ เราก็ไม่ทำอะไรหรือทำไม่ได้ แต่รู้ผิด ก็ทำไปในทางที่อันตราย, ยิ่งรู้ผิด. นั้นมันไม่รู้สีกตัวด้วยแล้ว มันก็ยังเป็นอันตรายมาก.

ฉะนั้นคนหนุ่มๆ อย่าเพ่ออวดดี, คนที่เพิ่งจะรู้จักโลก เห็นโลกมาน้อย ก็มักจะคิดว่ารู้มาก; นานไปข้างหน้ามันจึงค่อยจะรู้ว่า เอานี้มันผิดแล้วมันรู้นิดเดียว ฉะนั้นยิ่งแก่ยิ่งอายุมากก็ยิ่งค่อยๆ รู้ขึ้นมา. มันจะต้องระวังอาการที่เรียกว่า เหมือนกับลูกเขียดตัวน้อยๆ อยู่ในร่อง หรือในรอยน้ำเล็กๆ มันก็คิดว่าอยู่ในมหาสมุทรได้เหมือนกัน. อันนี้เป็นต้นเหตุที่ลึกซึ้ง ที่ทำให้ไม่มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง ถ้าไม่ถูกต้องก็เรียกว่าไม่สมควรแก่ธรรม.

การบูชาด้วยธัมมานุธัมมปฏิบัติ คือพระพุทธประสงค์

ขอให้จำคำที่สำคัญในพระพุทธศาสนาไว้อีกคำหนึ่ง คือ คำว่า *ธัมมานุธัมมปฏิบัติ*. ธัมมานุธัมมปฏิบัตินี้แปลว่าการปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม นี่หมายถึงตัวการปฏิบัติ, ถ้าเป็นตัวบุคคลเขาใช้คำว่า *ธัมมานุธัมมปฏิบัติ* นั้นนะ ตัวบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม; คำเดียวกันแต่เล็งถึงการปฏิบัติ นั้นอย่างหนึ่ง เล็งถึงบุคคลผู้ปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง.

ถือเป็นหลักว่าเป็นพระพุทธประสงค์ ทรงประสงค์จะให้บุคคลบูชาพระองค์ด้วยธัมมานุธัมมปฏิบัติ แทนการบูชาด้วยอามิส คือสิ่งของ นับตั้งแต่ข้าวปลาอาหาร จนกระทั่งเครื่อง

สักการะบูชาที่เป็นวัตถุ นี้ก็เรียกว่าอามิส. ทรงประสงค์ให้บูชาด้วยธรรม ที่สำเร็จประโยชน์ ฉะนั้นต้องจำกัดชัดเจนไปว่า ธรรมที่ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม.

คำว่าธรรมที่แท้จริงหมายถึงการปฏิบัติ ไม่ใช่ความรู้, ไม่ใช่คำพูด, ไม่ใช่พระคัมภีร์ที่อยู่บนหลังเต่า, คำว่าธรรมต้องเป็นการปฏิบัติ เป็นตัวการปฏิบัติ. เราอาจจะเคยเข้าใจว่า คือความรู้, รู้พระธรรมหรือแสดงธรรม มันก็เป็นเรื่องคำพูดความรู้, กระทั่งเป็นจาริกอยู่ในวัตถุ ในกระดาษ ในใบลาน ในแผ่นหิน; แล้วเราได้ยินคำว่าสร้างพระธรรมกันอยู่บ่อย ๆ คือสร้างพระคัมภีร์.

สมควร คือถูกต้อง สมบูรณ์ พอดี

คำว่าสมควรแก่ธรรมนั้น หมายความว่ามันเต็มที่ที่จะปฏิบัติได้. ภาษาไทยมันกำกวมได้ ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม คนก็มักจะคิดว่า สมควรแก่สติปัญญาของตน, แล้วก็คอยแต่จะลดลงมา ให้มันง่าย ๆ สะดวกสบาย เป็นข้อแก้ตัว; โดยที่แท้แล้วมันหมายถึงสมบูรณ์ที่สุด.

ต้องจำคำว่า ถูกต้องและสมบูรณ์ ถูกต้องถ้ายังไม่สมบูรณ์ ก็ยังใช้ไม่ได้ ต้องสมบูรณ์ด้วย, หรือจะใช้คำว่า

สมบูรณ์คำเดียวก็พอ ถ้าไม่ถูกต้องมันไม่สมบูรณ์ได้; แต่มันยากที่คนจะทำให้สมบูรณ์ในทันที มันก็ต้องมีความถูกต้องมาตั้งแต่ต้น ให้ความถูกต้องนั้นสมบูรณ์ในที่สุด.

แล้วมันนำประหลาดที่ว่า มันมีคำว่าพอดีมาแทรกแซงอยู่ด้วย ถ้าไม่พอดีแล้วเป็นไม่ถูกต้อง. นี้คุณระวังให้มาก ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย พอดีนั่นแหละคือถูกต้อง, ถูกต้องนั่นแหละคือพอดี; คำว่าพอดี มีความหมายสำคัญสำหรับความถูกต้อง. คำว่า*สมดุลย์* เราก็ใช้กันอยู่มาก นั่นก็คือความพอดี; แล้วแต่จะใช้คำอะไร ถ้ามันมีผลเป็นความสำเร็จประโยชน์, ไม่สำเร็จประโยชน์ก็เรียกว่าไม่ถูกต้อง เป็นเครื่องวัดอยู่แล้วในตัว.

มันเกิดอาการที่เรียกว่า ใช้ความรู้ผิดๆ *ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด* เหมือนสภาพปัจจุบันนี้ เรียนมากรู้มาก แต่เป็นเรื่องประหลาด ความรู้ก็ประหลาด อะไรก็ประหลาด แล้วก็มากมาย แต่แล้วก็*ทำโลกให้มีสันติภาพไม่ได้*. แม้ส่วนตัวบุคคลก็รู้อะไรมากยิ่งขึ้นทุกวันๆ ตามการศึกษาศาสน์นี้ แล้วทำไมมันจึงมีการฆ่าตัวตายมากขึ้นทุกวันๆ แม้ในหมู่คนที่มีความรู้มากๆ หรือว่าทำให้ผู้อื่นพลอยเดือดร้อนมากกว่าสมัยโน้น ซึ่งเขารู้อะไรกันน้อยๆ. *ความรู้ที่ควบคุมไม่ได้* มันก็เป็นไปในทางกิเลส เป็นเหยื่อของกิเลส, เบียดเบียนตัวเอง เบียดเบียนผู้อื่น;

เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์ทรงเน้นมาก ในเรื่องปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม.

ก็ต้องนึกถึงข้อที่ตรัสว่า การตรัสรู้นั้นรู้มากเท่ากับใบไม้ทั้งป่า แต่เอามาสอนนี้ ก็เรียกว่าใบไม้กำมือเดียว. บางทีมันจะได้แก่คนสมัยนี้ ที่เขาเรียนอะไรกันท่วมหัวท่วมหู บ้าหอบฟางไปเลย แต่เอาสำเร็จประโยชน์ไม่ค่อยจะมี แม้ว่ามันเป็นเพียงกำมือเดียว, เขาก็ไม่รู้ว่าส่วนที่จะเป็นประโยชน์นั้นมันมีอยู่ที่กำมือเดียวนิดเดียว มันเป็นแก่นสารอยู่ที่นั่น. ฉะนั้นต้องนึกถึงคำว่าสมควรแก่ธรรมนี้ให้ดีๆ แล้วก็ไม่ได้ปฏิบัติสิ่งอื่นปฏิบัติธรรม แล้วก็ให้สมควรแก่ธรรม วกไปวกมาอยู่ที่นี้.

ถ้าจะดูให้ลึกซึ้งถึงที่สุด คำว่าธรรมนี้มันหมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร แต่ที่ต้องปฏิบัตินี้ ก็มีเปรียบเหมือนกับว่ากำมือเดียว แล้วก็ให้ถูกแก่ธรรม ถูกต้องแก่ธรรม.

ธรรมไหน? ก็ธรรมที่มันสามารถจะแก้ปัญหาก็ได้ โดยยกเอาหลัก ๔ ประการ ธรรม ๔ ความหมาย มาพิจารณาดูอีกครั้ง จะเข้าใจเรื่องนี้ได้ง่ายขึ้น.

ธรรม ๔ ความหมาย

ความหมายที่ ๑ หมายถึง *ตัวปรากฏการณ์ทั้งหมดทั้งสิ้น ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ*, นี่ธรรมคือธรรมชาติ ตัวธรรมชาติ. มันรวมตัวเราหรือสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับเรา และไม่เกี่ยวข้องกันกับเราโดยตรง กระทั่งไม่เกี่ยวข้องเลย; นี่มันมีอยู่อย่างนี้ตามธรรมชาติ นี่ก็เรียกว่าธรรมเหมือนกันแหละ เดี่ยวมันจะเกิดปัญหาขึ้นมาที่นี่.

ความหมายที่ ๒ หมายถึง *กฎของธรรมชาติ* ในตัวธรรมชาติย่อมมีกฎของธรรมชาติบังคับอยู่ ควบคุมอยู่. เช่น ธรรมชาติที่เป็นร่างกายของเรานี้ มันก็มีตัวกฎของธรรมชาติที่ควบคุมอยู่ บังคับอยู่ ให้เป็นไปอยู่ ร่างกายของเราจึงต้องเป็นไปอย่างนั้นๆ ตามกฎของธรรมชาติ, ร่างกายของโลก คือตัวโลก มันก็มีกฎธรรมชาติควบคุมอยู่. *เรียกว่ากฎของธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีอำนาจเด็ดขาด ได้แย้งไม่ได้ ได้แต่ทำให้มันสมคล้อยกันไปจึงจะได้ผลที่เราต้องการ.* มันเป็นกฎของธรรมชาติ พูดได้ง่ายๆ อย่างนี้ แต่ว่าคืออะไรก็ไม่รู้ ลึกซึ่งจนเราไม่รู้ว่าอะไร สิ่งนี้เรียกว่ากฎของธรรมชาติ; แต่เราก็ใช้ให้เป็นประโยชน์ได้

ในส่วนที่เราต้องการ ทำนั้นทำนี้ได้ ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, แล้วคืออะไรก็ไม่รู้. นี่ก็เรียกว่าธรรมเหมือนกันแหละ คำเดียวกันเรียกว่าธรรม ธรรมคือกฎของธรรมชาติ.

บางที่เขาเรียกกันว่าพระเจ้าก็มี แต่อย่าเข้าใจผิดเหมือนลูกเด็ก ๆ เข้าใจพระเจ้า. พระเจ้านั้นคืออะไรก็ไม่รู้ รูปร่างอย่างไรก็ไม่รู้ คือมันไม่รู้ไปเสียทุกอย่าง, เช่นเดียวกับกฎของธรรมชาตินี้ รูปร่างอย่างไรก็ไม่รู้ มีอยู่เท่าไรก็ไม่รู้; ต้องพูดว่ามันเป็นทุกอย่าง หรือเป็นทุกแห่งทุกสถานที่. อันนี้แหละเป็นตัวสำคัญที่สุด หมายความว่าต้องให้มันถูกต้องกับกฎอันนี้ *ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม คือปฏิบัติต่อธรรมชาติให้มันถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.*

ความหมายที่ ๓ ก็คือตัวการปฏิบัตินั่นเอง ก็เรียกว่าธรรมเหมือนกัน คำเดียวกันอีก ไม่ต้องเปลี่ยนคำพูด. ตัวการปฏิบัติก็เรียกว่าตัวธรรม แล้วธรรมที่แท้จริงด้วย, นี่หมายถึง *การกระทำด้วยกาย วาจา ใจ ก็เรียกว่าธรรม.* คนไม่ค่อยถือเอาความหมายนี้ เอาความรู้หรือเพียงคำสั่งสอนอะไรที่ยังไม่เป็นตัวการปฏิบัติ; *การปฏิบัตินี้เป็นตัวสำคัญที่สุด หรือความหมายที่สำคัญที่สุด คือตัวสิ่งที่เรากำลังพูดอยู่นี้ ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม.*

ความหมายที่ ๔ ก็คือ ผลที่ได้รับ นี่ก็เรียกว่าธรรมคำเดียวกันอีก, ตัวหนังสือตัวเดียว คำเดียว คือธรรมคำเดียว หมายถึง ๔ ความหมาย แล้วมันก็หมด ไม่มีอะไรเหลือ. ที่ปฏิบัติก็อยู่ที่นั่น, ความถูกต้องก็อยู่ที่นั่น, ความสมควรก็อยู่ที่นั่น, การประพุดติกระทำทั้งหมดก็รวมอยู่ในนั้น. ขอให้เข้าใจคำว่าธรรมเพียงคำเดียว เป็นทั้งหมดอย่างนี้, ปัญหาที่เกิดขึ้นที่คำว่าธรรมเพียงคำเดียว, คำตอบก็รวมอยู่ที่คำว่าธรรมเพียงคำเดียว ไม่มีทางจะผิด.

คืออะไร? ก็คือธรรม.

มาจากอะไร? ก็มาจากธรรม.

เพื่อประโยชน์อะไร? ก็เพื่อธรรม.

ทำได้โดยวิธีใด? ก็คือธรรม, คือการปฏิบัติธรรม.

คำนี้เมื่อเอาไปคุยกับฝรั่งแล้วเขางง, หลายคนแล้วเป็นชั้นศาสตราจารย์อะไรมาก็ตาม พอเราบอกถึงเรื่องของคำว่าธรรมเท่านั้นง ตื่นเต้น หรือพอใจ. ผมก็ลองถามว่า เอ้า คุณช่วยหาคำแปลที่ดีที่สุดในภาษาอังกฤษ มาให้แก่คำว่าธรรมที่เขา งง เขอึ้งไปหมด; ผลสุดท้ายขอรับรองยืนยันเลยว่า ต้องใช้คำว่าธรรมนั้นแหละไปตามเดิม. เดียวนี้ก็ไปอยู่ในปทานุกรมภาษาต่างประเทศ คือคำว่าธรรม แล้วมีคำคุณศัพท์ ว่าประกอบด้วยธรรม หรือธัมมิกะนี่ ดิตไปคำหนึ่งด้วย, เหมือนดิกชันนารีของ

ฝรั่งที่ดี ๆ ชั้นหลัง ๆ จะมีคำว่าธรรม, แล้วก็ธรรมิก คือประกอบอยู่ด้วยธรรม.

เรารู้จักคำว่าธรรมกันเสียอย่างนี้ซิ แม้จะไม่ใช่เอามาได้ แม้จะไม่ลุ่มคล้ำได้ทั้งหมด แต่ว่าให้รู้ความอัศจรรย์ของคำๆ นี้ จะได้หมดปัญหาได้โดยง่าย. ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม ผลก็เกิดขึ้นตามธรรม, แล้วก็ได้รับประโยชน์เป็นความสุขที่เป็นธรรม; อะไรๆ ก็ธรรมอยู่นั่นเอง ไม่มีอะไรนอกไปจากนี้ ศึกษาธรรมก็ศึกษากันตรงนี้ จึงจะสิ้นเชิง.

ธรรมชาติ

คำว่า ธรรมชาติ นี่อีกคำหนึ่ง ความหมายแรกของคำว่า ธรรมก็คือธรรมชาติ แล้วเป็นปัญหายุ่งยากมาก ในภาษาไทยก็ใช้ตามภาษาบาลี ก็เป็นไปไม่ได้แหละ คือหมดปัญหา; แต่พอไปแปลเป็นภาษาอื่นมันก็ยุ่ง ก็แปลกันไปที.

แล้วคำว่าธรรมชาติ ในภาษาอังกฤษ เช่นคำว่า nature อะไรนี้ มันก็ไม่ตรง ไม่ตรงตามความหมายของคำว่า ธรรมชาติในภาษาบาลี ซึ่งหมายถึงทุกสิ่ง ทั้งสังขตะทั้ง อสังขตะ คือทั้งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง และไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ซึ่งหมายถึงนิพพาน. พวกเราได้ศึกษามาตามวิธีนี้แนวนี้ จึงเข้าใจพระนิพพานว่าเป็นธรรมชาติได้โดยง่าย; พวกฝรั่งเขาไม่

เข้าใจได้ว่านิพพานก็เป็น nature เพราะคำว่า nature มันมีความหมายจำกัดอยู่แต่ในฝ่ายที่เป็นสังขตะ ซึ่งมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง.

นี่ก็เลยพูดกันลำบาก เมื่อจะพูดให้เข้าใจหลักที่มันสำคัญๆ เราก็ต้องใช้คำว่าธรรมชาติต่อไปตามเดิม, บางทีต่อไปมันจะเข้าไปอยู่ในปทานุกรมของพวกฝรั่ง แต่ตรงตามภาษาบาลีที่ใช้อยู่ในภาษาไทย จะเข้าไปอยู่ในปทานุกรมเพิ่มขึ้นทีละคำๆ เช่นเดียวกับคำว่า ธรรม ธรรม เข้าไปอยู่แล้ว ธรรมิก เข้าไปอยู่แล้ว. ต่อไปคำว่าธรรมชาตีก็น่าจะเข้าไปอยู่อีก ในความหมายนี้ เพราะมันใช้คำว่า nature ไม่ได้ หรือไม่พอนั่นเอง. คุณก็เตรียมตัวรู้ไว้เสียสิ เพราะว่าเป็นคนไทย เป็นพุทธบริษัท ก็ต้องรู้คำเหล่านี้ไม่อย่างนั้นก็ไมไหวแล้ว.

แล้วธรรมชาตินี้ก็เป็น ๒ ฝ่าย อย่างที่เรียกกันอยู่ว่า สังขตะ แปลว่ามีอะไรปรุง, แล้วสังขตะ ก็ไม่มีอะไรปรุง มันเป็นตัวมันเอง. ฉะนั้นสิ่งทั้งหลายที่มันเป็นปัญหา มันล้วนแต่มีอะไรปรุง นับตั้งแต่ร่างกายของเรา ก็มีอะไรปรุง, จิตใจก็ยังมีอะไรปรุง ปรุงมาก ปรุงเร็ว ปรุงอย่างสับสน, ความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ก็ล้วนแต่มีปัจจัยปรุง มันต้องการนั้นต้องการนี้ มีปัญหาขึ้นมา. มันจะไปหยุดดับสิ้นสุดลงที่ สิ่งที่ไม่มี

ปัจจัยปรุงคือปรุงไม่ได้ นั่นแหละเขาเรียกว่านิพพาน หรืออสังขตะ.

กฎของธรรมชาติ

แล้วมาถึงเรื่องที่ ๒ คือกฎของธรรมชาติ เรากำลังเข้าใจกัน, ผมใช้คำว่ากำลังเข้าใจกัน ว่าได้แก่อสังขตะ เพราะได้พูดแล้วพูดอีกว่า กฎของธรรมชาติไม่รู้ว่าอะไร คืออะไรก็ยังไม่รู้ โดยสมบูรณ์; แต่ถ้าดูเท่าที่รู้แล้วก็กฎธรรมชาตินี้ต้องเป็นอสังขตะ มันจึงเป็นสัจจะ หรือจริง หรือไม่หลอก. ที่เป็นอสังขตะ มันมีอะไรปรุงแต่งไม่ได้, มันต้องจริง คือสัจจะ, แล้วก็ไม่หลอก คืออมุสา, นิพพานเป็นอมุสา คือไม่หลอก ไม่มุสา; นอกนั้นยังหลอก เดียวอย่างนั้น เดียวอย่างนี้. นี่กฎของธรรมชาติก็ควรจะถือว่าเป็นอสังขตะ คือมันจริง ไม่หลอก และตายตัว, มันมีอำนาจมาก รู้จักมันไว้ให้ดีๆ.

เป็นกฎแห่งเหตุผล มีเหตุแล้วต้องมีผล, เหตุกลายเป็นผล ผลกลายเป็นเหตุ, เหตุกลายเป็นผล ไหลเชื่อมเป็นเกลียวไป. นี่ก็คือกฎของธรรมชาติ มันมีอำนาจถึงขนาดนี้ ในตัวมันเอง ให้เหตุและผลเป็นไป.

บางทีก็เป็นกฎที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เป็นอย่างอื่น, นี่ก็เป็นกฎเหมือนกัน แต่เราถึงในแง่ที่เป็นลักษณะที่แสดงอยู่ แต่ก็คือกฎแห่งเหตุผล มันเนื่อง

มาจากกฎแห่งเหตุผล มันจึงมีความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งบังคับให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้.

ที่นี้กฎอันสุดท้ายที่มันเกี่ยวกับเรา ก็คือกฎที่ว่า อย่าไปยึดถือให้เป็นตัวเป็นตนเข้า จะมีความทุกข์. นี้ไม่ค่อยรู้กัน เพราะเกิดมาก็ยึดถือ ๆ ๆ หนักขึ้น ๆ จนแกะไม่ออก มันก็ผิดกฎของธรรมชาติที่ว่า ไม่มีสิ่งใดที่จะยึดถือเอาเป็นตัวเป็นตนได้. เคยเขียน เคยบอก เคยพูดอยู่เสมอว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น, เป็นกฎประกาศิตอันหนึ่งของธรรมชาติที่เราเอามาบอกกันให้รู้ไว้. ไปยึดมั่นเข้ามันก็กดเอา ไม่ยึดมั่นมันก็ไม่มีปัญหาอะไร ทำกันไปได้ กิน ใช้อะไรกันไปได้ ตามที่ต้องการ แต่อย่าไปยึดมั่นเข้า.

นี่ก็เป็นกฎที่มันใกล้ชิดมนุษย์ที่สุดแล้ว แล้วก็ไม่ใช่ทั่วไปที่ไกล อยู่ในที่ไกล, มันอยู่ที่ใจของมนุษย์ ไปยึดเข้าก็เป็นทุกข์ ไม่ยึดก็ไม่เป็นทุกข์ ระวังให้ดี มันขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติ. ที่เรียกว่าสมควรแก่ธรรม คือมันสมควรแก่ธรรมชาติ หรือสมควรแก่กฎของธรรมชาติ; การปฏิบัติธรรมต้องให้สมควรแก่ธรรมอย่างนี้ ถ้าทำผิดนิดเดียว มันก็เป็นทุกข์ทันทีเลย ก็เรียกว่าไม่สมควรแล้ว ผิดแล้ว.

หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ

หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าธรรมในความหมายที่ ๓. เราจะต้องมองที่ **หน้าที่เพื่อตน**นั้นแหละก่อน เพราะปัญหามันเกิดที่นี้ ทนอยู่ไม่ได้ หน้าที่ที่จะต้องกระทำเพื่อตน, แล้วจึงไปถึงเพื่อคนอื่น, แล้วจึงเลยไปถึงเพื่อศาสนา หรือเพื่อทั้งหมด เพื่อธรรมะนั้นเอง.

หน้าที่เพื่อตน ก็อย่าต้องอธิบายกันมากเลย ก็รู้กันอยู่แล้ว ต้องการอะไร; นับตั้งแต่โง่ที่สุด จนค่อยๆ ฉลาด, แล้วฉลาดที่สุด มันต้องการอะไร ให้ทำหน้าที่ให้มันถูกต้อง นี่ก็สมควรแก่ธรรม เพื่อตนหรือของตน หรือโดยตน.

แล้วก็**หน้าที่เพื่อผู้อื่น** นี้ก็พอจะสรุปได้ในบทที่ว่า **เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้** แล้วมันหลีกเลี่ยงไม่พ้น ที่จะไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น มันหลีกเลี่ยงไม่พ้น แม้เราไม่อยากจะเกี่ยวข้อง มันก็หลีกเลี่ยงไม่พ้น มันเกิดเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำให้ถูกต้องให้สมควรขึ้นมาอีก.

ฉะนั้นปฏิบัติธรรมที่สมควรแล้ว ประโยชน์แก่ตนมันก็ได้, ประโยชน์ผู้อื่นก็ได้, แล้วมันยังมีประโยชน์ที่ ๓ ซึ่งไม่ค่อยยอมรับรองกัน คือ**เพื่อประโยชน์แก่ธรรม**นั้นเอง เพื่อประโยชน์แก่ธรรมชาติ

นั้นเอง เพื่อเอื้อเพื่อแก่ธรรมชาตินั้นเอง.

เดี๋ยวนี้ผมก็อยากจะเปลี่ยนมา ว่าเพื่อประโยชน์แก่
 พระศาสนา เพื่อประโยชน์แก่ธรรมนั้นเอง ก็คือเพื่อประโยชน์
 แก่ศาสนา. ฉะนั้นเราจะต้องทำเพื่อศาสนามีอยู่ เพื่อประโยชน์
 แก่ศาสนา เป็นการสนองคุณของพระศาสนา สอนคุณของ
 ธรรมชาติ. นี่ก็ต้องเอื้อเพื่อต่ออกุฏของธรรมชาติล้วนๆ, ทำ
 หน้าที่เพื่อหน้าที่ ประพฤติธรรมเพื่อธรรม นี่ก็ยังมีอยู่นะ.
 อย่าเอาแต่เพื่อตน หรืออย่าเอาแต่เพื่อผู้อื่นคนๆ ด้วยกัน ต้อง
 เพื่อธรรมะ เพื่ออกุฏของธรรมชาติที่ยังไม่รู้ว่าจะไรด้วย.

พูดสำนวนภาษาคนก็เพื่อพระเจ้า ปฏิบัติหน้าที่เพื่อ
 พระเจ้าด้วย แล้วมันก็เป็นประโยชน์ย้อนกลับมาเพื่อตนและ
 เพื่อผู้อื่นได้ เพื่อโลกได้. ถ้าเราทำหน้าที่เพื่อพระเจ้าหรือเพื่อ
 พระธรรมก็ตาม มันจะมีผลย้อนมาเพื่อตน และเพื่อผู้อื่น
 หรือเพื่อโลกนี้ได้; อย่างนี้ยิ่งเรียกว่า สมควรแก่ธรรมที่สุด
 แล้ว, ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมเป็นอย่างยิ่งแล้ว.

ผล

ความหมายประการที่ ๔ ที่เรียกว่า ผล ก็คือธรรม ผล
 ตามสมควรแก่การปฏิบัติธรรม. มันก็เกือบจะไม่ต้องพูด
 เพราะมันขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติผิดก็ผิด ก็ไม่มีผล หรือ
 มีผลไปทางผิด แล้วก็กัดเอา เป็นทุกข์, ถ้าปฏิบัติถูก คือสมควร

แก่น้ำที่ ซึ่งสมควรหรือถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติมาชั้นหนึ่งแล้ว นี่ก็เกิดผลที่พึงปรารถนา.

ผลนี้ยังแบ่งออกเป็น ๒ ชนิดอยู่นั้นแหละ ว่าเพื่อจะอยู่อย่างโลก ๆ ในโลกนี้ ตามประสาชาวโลก สำหรับคนที่ไปไกลกว่านี้ไม่ได้ นี่เรียกว่าผลที่อยู่ในโลก ในสังคมในโลก, หรือว่าอยู่ได้อำนาจของสิ่งที่เราต้องมี ต้องกิน ต้องใช้เหล่านี้ เราต้องทำให้มันถูก อยู่ในโลก. ที่นี้ผลอีกชนิดหนึ่ง ก็อยู่เหนือโลก คือมีจิตใจสูงอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ สิ่งเหล่านี้ไม่เป็นปัญหา.

นี่ผลของการปฏิบัติ ก็ทำให้ได้รับความผาสุกอยู่ในโลก นี้ฝ่ายหนึ่ง, แต่ถ้าทำได้ดีถึงที่สุด ก็มีความสุขที่แท้จริงชนิดที่เหนือโลก. สำหรับคำว่าผล ก็แยกออกเป็นในโลกและนอกโลกหรือเหนือโลกได้แบบนี้ ก็เรียกว่าสมควรแก่ธรรม. ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มันกว้างขวางเท่าไร, มันลึกซึ้งเท่าไรลองพิจารณาดู. จะเขียนใส่กระดาษเป็นกราฟ แล้วก็เอามาวางลงตรงหน้า แล้วเพ่งพิจารณาดู มันก็ง่ายขึ้นเหมือนกัน ถ้าไม่มีอะไรเสียเลย มันก็ยังเคว้งคว้าง เห็นยากหรือพิจารณายาก, เอาธรรมะ ๔ ความหมายมาพิจารณา ดู เพ่งดู ๆ บ่อย ๆ จะเข้าใจมากขึ้น.

หลักในการแก้ปัญหา

ที่นี่ยากจะแนบไปถึงความคาบเกี่ยวกันอยู่อีกลักษณะหนึ่ง คือเราจะดูโดยวิธีที่เรียกกันว่า ตรรกะ. ตรรกะหรือ logic ที่แท้ก็ไม่ได้ตรงกันทีเดียว, คำว่าตรรกะกับคำว่า logic ถ้าดูตามตรรกะของฝ่ายตะวันตกแล้ว มันยังมีอะไรไกลหรือกว้างกว่า logic ของตะวันตก แต่เรียกว่าไปกันได้ มุ่งหมายอย่างเดียวกัน.

ตรรกะนี้ตามหลักธรรมะของพวกพุทธบริษัทเรา ก็จะใช้เพียง ๔ ข้อก็พอ เพราะเราต้องการเพียงเพื่อดับทุกข์ หรือแก้ปัญหาตามที่จำเป็น ไม่เอาอะไรมากไปกว่านั้น. เราจึงมีคำว่า คืออะไร, จากอะไร, แล้วก็เพื่ออะไร, แล้วโดยวิธีใด; นี่จะเป็นหลักที่จะใช้ในการแก้ปัญหา.

ปัญหาเกิดขึ้น ก็ตั้งหัวข้อว่า มันคืออะไร? มันจากอะไร? แล้วมันเพื่ออะไรในที่สุด? แล้วก็โดยวิธีใด จะได้โดยวิธีใด?

ผมใคร่ครวญดูแล้ว เท่าที่ได้ผ่านมาแล้ว ใช้มันแล้ว ก็ใช้แก้ปัญหาได้ทุกอย่าง. ถ้าปัญหาอะไรเกิดขึ้น ก็ดูว่ามันคืออะไรกัน, แล้วมันมาจากอะไร, แล้วจุดจบของมันคืออะไร มันเพื่ออะไรที่แท้จริง, แล้วก็จะได้ตามนั้นโดยวิธีใด คือปฏิบัติอย่างไร;

ก็เหลือเป็นคำที่พูดง่าย ๆ ว่าคืออะไร จากอะไร เพื่ออะไร โดยวิธีใด. คุณลองเอาไปใช้ในการแก้ปัญหาทุกปัญหา ปัญหาขี้ผงเล็ก ๆ ก็ต้องโดยวิธีนี้, ปัญหาหมาเหมาใหญ่โตมโหฬารอะไรก็ต้องวิธีนี้.

ถ้าไม่รู้ครบทั้ง ๔ นี้แล้วมันแก้ไม่ได้; ถ้าครบทั้ง ๔ วิธีนี้ ก็นั่นแหละเป็นความรู้ความเข้าใจหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือว่าสมควรแก่ธรรม การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เพราะมันผ่านหลักเกณฑ์ทั้ง ๔ นี้ไปได้.

ปัญหา คือความทุกข์

ตัวปัญหามันคืออะไร? เช่นเมื่อมีความทุกข์, ปัญหาของโลกก็คือความทุกข์ อยู่ในคำๆ เดียว สรุปได้แบบนี้ แต่โดยรายละเอียดโดยอาการ มันมีมากมายนับไม่ไหว, ถ้าไม่มีความทุกข์มันก็ไม่มีความทุกข์ คนเราถ้าไม่มีความทุกข์ สบายดีก็ไม่มีปัญหา.

มาจากอวิชชาความโง่

แล้วมาจากอะไร? ถ้าปัญหาเกิดจริง มันต้องมาจากความโง่ คืออวิชชา; แม้จะไปตัดตอนเอามาจากตัณหา หรือความยึดมั่นถือมั่น ก็ได้เหมือนกันแหละ มันใกล้เข้ามา มันเห็นง่ายเข้ามา แต่รากเหง้าดั้งเดิมของมันอยู่ที่อวิชชา, ถ้าไม่มีอวิชชา มีตัณหา มีอุปาทานไม่ได้. เมื่อเราสัมผัสโลกด้วยอวิชชา อวิชชา

เกิดขึ้น มันก็เกิดค้นหา อยากรู้อย่างใ้ๆ เรียกว่าค้นหา, ก็มีอุปาทานยึดมั่นเหนียวแน่น นี้อุปาทานก็เกิดขึ้นจากค้นหา ค้นหา ก็จากอวิชชา; ฉะนั้นปัญหาต่างๆ ที่ทำความยุ่งยากให้แก่มนุษย์ เรานี้มันมาจากอวิชชา. นี่ปัญหานี้คืออะไร, ปัญหานี้มาจากอะไร.

เพื่อให้ดับ

ทีนี้ต่อไปว่า *มันเพื่ออะไรในที่สุด?* กล่าวอย่างกำปั้นทุบดิน ก็ว่าไม่มีอะไรที่มันจะยืนยงถาวรไปได้อย่างนั้น เพราะเป็นสิ่งที่มิบังจายปรุงแต่ง แล้วมันก็เพื่อดับแหละ. แม้ตณหานั้นมันก็ดับของมันเองได้ แต่เราทนไม่ไหว กว่ามันจะดับนี้ จะต้องรีบทำการดับ, หรือเพื่อให้มันดับความทุกข์ความยากลำบากนั้น เพื่อสิ่งนั้น. *ความทุกข์มี ก็เพื่อให้ดับทุกข์เสีย, ปัญหาเกิดขึ้นมา ก็เพื่อให้มันแก้ปัญหายเสีย* จึงเรียกว่าพูดอย่างกำปั้นทุบดิน แต่มันถูกที่สุด แล้วมันจริงที่สุด.

อย่างเราเกิดมาเป็นคนนี่ มันก็เป็นปัญหา มันก็ต้องแก้ปัญหาก็ให้ความเป็นคนนั้นมันหมดปัญหา คือไม่มีความทุกข์, หรือเพื่อความไม่มีทุกข์ เพื่อความไม่มีปัญหา; ถ้าว่าเพื่ออะไรก็ต้องว่าเพื่ออันนี้. คุณอุตสาห์เล่าเรียนจนเป็นพระเป็นเณرنี่เพื่ออะไร? เพื่อให้มันหมดปัญหา.

โดยอภฺรฐังคิกมรรค

ข้อที่ ๔ ว่า *โดยวิธีใด?* นี้จะมาถึงคำว่าความถูกต้องหรือความสมควรแก่ธรรม, มันต้องสำเร็จได้โดยวิธีที่ถูกต้อง *โดยวิธีที่สมควรแก่ธรรม*. ถูกต้อง ก็อย่างที่ว่ามาแล้วว่า มันสมบูรณ์หรือพอดี อย่าไปเห็นว่ามันแยกกันอยู่ เพราะนั่นคือยังไม่รู้ ยังไม่รู้ถึงที่สุด ก็ไปแยกคำว่าถูกต้อง หรือพอดี หรือสมบูรณ์ออกไปเสียจากกัน. ถ้าถูกต้องมันต้องพอดี ถ้าไม่พอดีมันถูกต้องไม่ได้ มันมากไปหรือน้อยไปถูกต้องไม่ได้ แล้วถ้าถูกต้องแล้วมันก็สมบูรณ์อยู่ในตัวมันเอง.

ที่ว่าโดยวิธีใด? ก็โดยการกระทำที่มันถูกต้องก็พอแล้ว มันก็มีความพอดี มีความสมบูรณ์โดยแน่นอน, ภาษาบาลีเขาเรียกว่า *สัมมา* หรือ *สัมมัตตะ* สัมมะก็ใช้เหมือนกัน แต่มันกำกวมใช้คำว่า *สัมมา* ดีกว่า แปลว่าถูกต้อง ความถูกต้องก็เรียกว่า *สัมมัตตะ*. *สัมมัตตะ* เรียกอีกชื่อหนึ่งแพร่หลายที่สุด ก็คือ *อภฺรฐังคิกมรรค* ในส่วนเหตุ, แล้วความถูกต้องในส่วนผลนั้น ก็มีต่อไปอีก ๒ เรียกว่า *สัมมาวิมุตติ* *สัมมาวิมุตติญาณ*. มรรคมืองค์แปดนี้ก็จำกันได้ทุกคน หรือสวดท่องกันอยู่ทุกคน แต่มักจะมีแต่สวดท่อง:-
สัมมาทิฏฐิ มีความเห็น *ความรู้* *ความเข้าใจถูกต้อง*,
สัมมาสังกัปปะ *ปรารถนาถูกต้อง*,

สัมมาวาจา พุดจาถูกต้อง,
 สัมมากัมมันตะ การกระทำทางกายถูกต้อง,
 สัมมาอาชีวะ ดำรงชีวิตถูกต้อง,
 สัมมาวายามะ พยายามถูกต้อง,
 สัมมาสติ ระลึกรู้อย่างถูกต้อง,
 สัมมาสมาธิ มีความเป็นสมาธิ คือ ปักใจมั่นนั้นถูกต้อง.

นี้ ๘ อย่างรวมกันเข้า เรียกว่า หนทางสายเอก ไปสู่จุด
 หมายปลายทางที่ควรปรารถนา, ไปหารายละเอียดเอาในหนังสือ
 ต่างๆ ที่อธิบายไว้มากมายแล้ว. เดียวนี้เอ่ยชื่อขึ้นมาให้นึกได้ว่า
 ความถูกต้อง ๘ ประการรวมกันเข้าแล้ว ก็เป็นเหตุให้
 สำเร็จประโยชน์ สำหรับอธิบายคำว่าโดยวิธีใด. ที่นี้ต่อท้ายไป
 มันเป็นส่วนผลแล้ว เรียกว่าสัมมาญาณะ รู้ถูกต้อง, สัมมาวิมุตติ
 หลุดพ้นถูกต้อง. ถ้าเราอยู่ด้วยมรรคมืองค์แปด มีความถูก
 ต้องครบถ้วน แล้วเกิดผลเป็นญาณ เป็นวิมุตติที่ถูกต้องขึ้นมา
 วิมุตติแล้วก็มีญาณรู้ว่านี่ถูกต้องจริงแล้ว; มันจบกันลงที่นั่น

ถ้าญาณไม่ถูกต้องก็รู้วิมุตติไม่ถูกต้อง, วิมุตติก็ผิดได้
 เหมือนกัน เป็นมิจฉาวิมุตติ. เหมือนที่คนอันธพาลทั้งหลายเขา
 เข้าใจกันอยู่ เขารอดตัวแล้ว เขาได้ดีแล้ว เขาอะไรแล้ว; มัน
 ผิดเป็นวิมุตติที่ผิด. เหมือนคนที่เขาละโมภโลกมากจะยึดครอง

โลก ว่าอย่างนี้ หรือว่าเขามีเงินมีอำนาจวาสนามากพอแล้ว เขาพอแล้ว เป็นดีที่สุดของมนุษย์แล้ว อย่างนี้. เขาเข้าใจคำว่า วิมุตตินี้มันผิด ความรู้มันก็ผิด.

ฉะนั้นถ้าโดยวิธีใด ก็โดยความถูกต้องทุก ๆ ประการ; สรุปลงแล้วเหลือ ๘ ประการ สำหรับที่มันเป็นตัวการกระทำ เป็นตัวเหตุ, แล้วก็ ๒ ประการ ที่เป็นตัวผลที่ได้มา รู้ถูกต้องก็วิมุตติถูกต้องแน่ หลุดพ้นถูกต้องแน่. นี่คือเครื่องมือในลักษณะที่เป็นตรรก ในทางธรรมในทางพุทธศาสนา ที่เราจะต้องใช้.

มันมีเหตุผลประกอบกันอยู่ใน ๔ ประการนี้ ให้มันถูกต้องอีกเหมือนกัน. ฉะนั้นอย่าได้ทำเล่น ๆ กับคำว่า คืออะไร จากอะไร เพื่ออะไร โดยวิธีใด; เพราะทั้ง ๔ อย่างนี้มันถอดออกมาจากอริยสัจ ๔ ประการของพระพุทธเจ้า. อริยสัจ ๔ คือตัวศาสนา หัวใจของศาสนา, จะเป็นเครื่องช่วยให้เกิดการปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรมหรือถูกต้อง.

พระนิพพาน คือผลอันสูงสุด

ที่นี้ดูอีกสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งสุดท้าย ก็คือว่า ผลที่ประสงค่มันก็มีความสำคัญ ต้องการความสมควรหรือความถูกต้อง, ผลที่

เราประสงค์มันต้องมาจากการปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม มันมีความถูกต้องอยู่ที่นั่น.

พูดอย่างกำปั้นทุบดินก็ว่า ตามที่มันควรจะเป็น, ผลที่เราประสงค์นี้ มันก็เป็นผลตามที่มันควรเป็น แต่ว่าเราต้องถูกต้อง หรือที่ควรประสงค์มันหมายถึงดี แต่ไม่ใช่ดีอย่างของอันธพาลของมิจฉาทิฎฐิ. ถ้าเข้าใจผิดเป็นมิจฉาทิฎฐิ มันก็ประสงค์ผิดเท่านั้นแหละ เป็นองค์ของอริยมรรคที่ผิดแหละ ที่ไม่ดี ประสงค์ผิด สังกัปปะมันผิดเสียแล้ว เพราะมิจฉาทิฎฐิมันพาไป. มันตรงตามที่เราควรจะเป็น เกิดมาทำไม, มนุษย์นี้จะได้อะไรเป็นสิ่งสูงสุดหรือดีที่สุด มันตรงตามนั้น.

ถ้าไม่เข้าใจ ก็จะมีวินิจฉัยลงมาอีก มันก็ต้องตรงตามกฎแห่งเหตุผล เหตุผลที่แล้วมาแต่หลัง คือความรู้ความเจนจัดอะไรต่าง ๆ นี้ก็มีอยู่มาก พอที่จะใช้เป็นเครื่องตัดสินได้ ตรงตามกฎแห่งเหตุผล. แล้วมันก็ตรงมาตามลำดับ ตามอุปนิสัยความสามารถแห่งตน ๆ; ถ้ามันเกินอุปนิสัยเกินความสามารถมันก็เป็นไปไม่ได้ เหตุผลมันก็เป็นไปไม่ได้ มันกำกับกันอยู่ในตัว.

พูดอย่างรวบยอดอีกทีหนึ่ง มันก็ตรงตามวิวัฒนาการ, กฎเกณฑ์ของวิวัฒนาการมันมีความมุ่งหมายไปสู่จุดจบ คือหยุดหรือดับอีกเหมือนกัน. ที่เรียกว่าวิวัฒนาการ หมายถึงอาการที่

กำลังเป็นอยู่ มันวิวัฒนาการเจริญงอกงามเป็นข้าเป็นหลัง แต่จุดจบของมันคือดับ; วิวัฒนาการสายไหนก็ตามใจเถอะ มันไปสู่จุดจบของมันคือดับคือหยุดทั้งนั้น.

ฉะนั้นจึงพูดได้เลยว่า วิวัฒนาการนี้มันมีพระนิพพานเป็นจุดหมาย, ถ้ายังไม่ถึงนั้น ยังไม่จบยังไม่ดับ มันก็เป็นวิวัฒนาการบ้างบอๆ เหวี่ยงไปเหวี่ยงมา ข้างโน้นข้างนี้ แต่มันจะถูกขึ้นทุกที เพราะมันสอนอยู่ในตัวมันเอง. ถ้ามันไม่ถูก มันก็ดับชนิดที่เรียกว่าตายไปสู่สูญหายไป ไม่ใช่ดับอันสุดท้ายที่จะเป็นนิพพาน ก็ใช้ได้เหมือนกัน ถ้ามันดับไป มันก็หมดปัญหา; เหมือนวิวัฒนาการหลายๆสายในชีวิตวิทยา มันก็ดับไปแล้ว หายไปแล้ว ก่อนแต่ที่จะสมบูรณ์มาเป็นมนุษย์กันอย่างนี้. ที่นี้เป็นมนุษย์แล้ว ก็วิวัฒนาการต่อไปกว่าจะถึงที่สุด คือนิพพาน. มันมีความง่าย ลึก หรือความที่มันเป็นไปได้ ซ่อนอยู่ในวิวัฒนาการคือมันเอียงไปหาจุดจบจุดดับทั้งนั้น จะเป็นเรื่องวัดลูกก็ดี, เรื่องจิตใจก็ดี, ถึงตัวธรรมะนี้ก็เป็นอย่างนั้น.

ความถูกต้องของธรรมะมันเอียงไปทางนิพพาน เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นการง่าย พอเราเข้าถึงธรรมะ มันก็เอียงไปหานิพพาน เหมือนมันมีความลาดเอียงไปทางไหน มันก็ง่ายที่จะกลิ้งไปทางนั้น นี่ธรรมะถ้าทำถูกวิธีมันก็เอียงไปนิพพาน.

ฉะนั้นปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็คือการทำให้ลงไปสู่จุดนั้น จุดที่มันลาดเอียงไปหานิพพาน เมื่อขึ้นไป ๆ มันลำบากหน่อย พอไปถึงจุดที่มันเอียงไปยังนิพพาน มันก็ง่ายแล้ว; กำจัดกิเลส ได้โดยลำดับ ๆ ไม่เหลือวิสัย.

ฉะนั้นก็อย่าโง่เหมือนคนที่ชอบพูดว่า นิพพานเหลือวิสัย. ความจริงมันก็ไม่เชิงโง่ มันคดโกง มันแก้ตัว ที่พูดว่า นิพพานนี้มันเหลือวิสัย; แต่มันอาจจะโง่จริงๆก็มี โง่โดยบริสุทธิ์ใจ ว่านิพพานเหลือวิสัย. แต่ที่เป็นอยู่โดยมากนี้มันมันคดโกง มันอยากจะเอาเรื่องยุ่ง ๆ หรือวุ่นวาย สนุกสนาน เอร์็ดอ่อย. ที่จริงมันไม่ได้เหลือวิสัย เพราะมันมีความเอียงไปตามลำดับ ๆ ทีละนิด ๆ ไม่ใช่จะพรวดเดียวถึง ซึ่งมันยากลำบาก แต่ว่าความเอียงไป ๆ นี้มันซ้าก็ได้ มันเร็วก็ได้ มันมีชนิดช้ามีชนิดเร็ว. ผลที่ต้องประสงค์มันก็แสดงอยู่ในตัว ว่ามันต้องมีการกระทำถูกต้องสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมด้วยกันทั้งนั้น.

เป็นอันว่าสมควรนี้ มันก็คือถูกต้องสมบูรณ์ พอดี อยู่ในตัวการปฏิบัติ นั้น ๆ ไม่หยุดอยู่เพียงว่าเป็นปริยัติ เป็นความรู้ หรือเป็นปฏิบัติตายด้าน เป็นไปไม่ได้ เพราะมันไม่สมควรแก่ธรรม; ถ้าสมควรแก่ธรรม มันก็ควรแก่การบรรลุพระนิพพาน. นี่เป็นพระพุทธประสงค์ของพระพุทธองค์ ที่

ต้องการให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นอย่างนี้ จึงได้ตรัสอยู่เสมอว่า
 ตถาคตเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งปวง แล้วก็ชี้ทางปฏิบัติ
 ที่ปฏิบัติได้จริง สมควรแก่ธรรม แล้วก็บรรลุผลที่พึงประสงค์.

นี่เป็นการอธิบายคำว่า “ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม”
 ถึงแม้จะเป็นเรื่องปริยัติ เรื่องความรู้ มันก็สมควรแก่การปฏิบัติ.
 ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว มันก็มีผลเกิดขึ้นถึงที่สุด
 คือการบรรลุพระนิพพาน, ฉะนั้นการบรรลุพระนิพพานนั้นแหละ
 คือผลของการปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม มันก็จบกันตรงนี้.

เวลาสำหรับการบรรยายวันนี้ก็หมดแล้ว ขอยุติการ
 บรรยายนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้ก่อน

อุทิศนา

จักรธรรมะมัลลย์	จะหมนทั่วทั้งธาษตรี
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรองประสงค์ ๖
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ๖
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลู่ลู่เดรัจฉาน ๖
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พิมาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ๖
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ๖
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งธาษตรี ๖

พ.ท.

๒๕๒๓

พิมพ์ที่ : *มิตรนเรการพิมพ์*

259/142 ขอบพิบูลย์เวศม์ 2 สุขุมวิท 71 พระโขนงเหนือ วัฒนา กรุงเทพฯ 10110
โทร. 392-0146 แฟกซ์: 381-0238

การปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม

- คนมีปัญหาทั้งทางศีลธรรม ที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับสังคม และทางศาสนาซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจภายใน.
- การทำให้สมควรแก่ธรรม ก็คือทำให้ถูกต้องทั้งทางศีลธรรมและทางศาสนา.
- ปัจจุบันนี้ถึงแม้จะเจริญด้วยการศึกษา แต่ถ้ามีมีจิตปฏิวัติแล้ว ก็ไม่มีความถูกต้อง.
- พระพุทธองค์มีพระพุทธประสงค์ ให้บูชาพระองค์ ด้วยธัมมานุวัตรปฏิบัติ คือ การปฏิบัติที่สมควรแก่ธรรม.
- การปฏิบัตินั้นจะต้อง ถูกต้อง สมบูรณ์ และพอดี จึงจะเป็นการสมควรแก่ธรรม.
- เพราะมีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด จึงมีการฆ่าตัวตายมากขึ้น แล้วก็ไม่สามารถหาโลกให้มีสันติภาพได้.
- ความรู้ที่ควบคุมไม่ได้ มันเป็นไปในทางกิเลส ทำให้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น.
- คำว่าธรรมหมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร ทั้งปัญหาและคำตอบอยู่ที่คำว่าธรรม.
- ทั้งสังขตะ มีเหตุปัจจัยปรุงและอสังขตะไม่มีเหตุปัจจัยคือนิพพาน ก็เป็นธรรมชาติ, ธรรมในความหมายที่ ๑
- ธรรมในความหมายที่ ๒ กฎของธรรมชาติ มีอำนาจมาก ต้องรู้จัก เป็นกฎแห่งเหตุผล เช่น กฎไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
- กฎที่จะต้องระวังให้ดี ๆ ไม่เช่นนั้นจะเกิดทุกข์ คือกฎที่ว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น.
- ธรรมในความหมายที่ ๓ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ : หน้าที่เพื่อตนเอง, เพื่อผู้อื่น และเพื่อพระธรรมพระศาสนา.
- การทำหน้าที่เพื่อพระธรรมนั้น มีผลทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่น และโลก เป็นการประพฤติธรรมที่สมควรแก่ธรรมอย่างยิ่ง.
- ธรรมในความหมายที่ ๔ ผลที่เกิดเป็นความผาสุกอยู่ในโลก และสุขแท้จริงที่เหนือโลก.
- คืออะไร, จากอะไร, เพื่ออะไร, โดยวิธีใด เป็นหลักในการแก้ปัญหาได้ทุกชนิด.
- ปัญหาคือความทุกข์ มาจากอวิชชาความโง่ เกิดมาเพื่อให้ดับเสีย โดยอัญจกัมมรท.
- การบรรลุพระนิพพาน คือผลจากการปฏิบัติธรรมที่สมควรแก่ธรรม, เป็นพระพุทธ-ประสงค์ให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็น.